

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

เล่ม ๓

ม.๓

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

เล่ม ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

จิรพันธ์ สมประสงค์

ผู้ตรวจ

สุกัญญา ณ ตะกั่วทุ่ง

สุนทรี ตามพวรรณฤทธิ์

ผศ. ดร.ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช

บรรณาธิการ

วาริสรา ประภาสพงษ์

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๓

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
จิรพันธ์ สมประสงค์.

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
เล่ม 3.--กรุงเทพฯ: แม็คเอดดูเคชั่น, 2559.

96 หน้า.

1. นาฏศิลป์--การศึกษาและการสอน (มัธยมศึกษา). I. ชื่อเรื่อง.

780.7

ISBN 978-616-274-715-1

สงวนลิขสิทธิ์ : กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ห้ามลอกเลียน ไม่ว่าจะเป็น
ส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาต
เป็นลายลักษณ์อักษร

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

 MACEDUCATION

ส่งธนาณัติสั่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว

ในนาม บริษัท แม็คเอดดูเคชั่น จำกัด

เลขที่ ๙/๙๙ อาคารแม็ค ซอยลาดพร้าว ๓๘ ถนนลาดพร้าว

แขวงจันทระเกษม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

☎ ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๒-๗ โทรสาร ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๘

www.MACeducation.com

พิมพ์ที่ : บริษัท กรีนแอปเปิ้ล พรินติ้ง จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๓ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นหนังสือเรียนที่ได้ผ่านการปรับปรุงพัฒนาด้วยวิสัยทัศน์ของผู้จัดทำ โดยมุ่งให้หนังสือเรียนศิลปะนี้ ทันยุคสมัยและทันเหตุการณ์ในการดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของกระทรวงศึกษาธิการ

ผลจากการปรับหลักสูตรแกนกลางใหม่ไปเป็นมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ ครั้งนี้ทางบริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด เข้าใจสถานการณ์ดี จึงได้ให้มีการดำเนินการปรับปรุงหนังสือเรียน ของสาระการเรียนรู้ศิลปะใหม่ทั้งหมด ให้ตรงและสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ขั้นปีที่ กำหนดใหม่ ได้แก่ การทบทวนปรับปรุงหน่วยการเรียนรู้ใหม่ การปรับสาระการเรียนรู้ประจำหน่วยใหม่ให้ ตรงกับสาระการเรียนรู้ขั้นปีที่กำหนด การเพิ่มเติมเนื้อหาสาระที่ขาดและตรวจสอบ เน้นผลให้สะท้อนถึง มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะให้ตรงประเด็น และให้เห็นถึงความแตกต่าง ในเนื้อหาสาระระหว่างช่วงชั้นและชั้นปี ไม่ให้มีการเรียนซ้ำซ้อนกัน และดูถึงความยากง่ายที่เหมาะสมกับ วัยและระดับชั้นของผู้เรียน ทั้งนี้โดยยึดถือตามมาตรฐานขั้นปีที่กำหนดไว้ทุกประการ

จิรพันธ์ สมประสงค์

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๓

ตรงตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ดังนี้

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้
สาระที่ ๓ นาฏศิลป์	ศ ๓.๑ เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
	ศ ๓.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและสากล

คำชี้แจง

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๓ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ได้จัดทำและพัฒนาขึ้นใหม่ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยในการจัดทำและพัฒนาหนังสือเรียนแม็คครั้งนี้ นอกจากจัดเนื้อหาให้ตรงกับ สาระแกนกลางและตัวชี้วัดชั้นปีที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแล้ว ยังได้นำผลการวิจัยประเมินผล การใช้สื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ซึ่งบริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยมาดำเนินการพัฒนาหนังสือเรียนชุดนี้ ดังนี้

๑. จัดทำสาระการเรียนรู้ให้ตรงตามตัวชี้วัดชั้นปีและครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร ทุ่กมาตรฐานที่หลักสูตรแกนกลางกำหนดให้เรียนในแต่ละปี

๒. จัดทำตัวชี้วัดชั้นปีเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกด้านผู้เรียนของสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) และสะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักและความพยายามของสถาน-ศึกษาที่จะจัดการเรียนการสอนให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด

๓. เพื่อสนองนโยบายในการพัฒนาประเทศ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและนโยบายให้ มีการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาทุกระดับ ได้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาและกิจกรรมการ เรียนรู้ในรูปแบบภาระงานที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ โดยแทรกไว้ในกิจกรรมฝึกปฏิบัติในบางหน่วยที่มีเนื้อหาสอดคล้อง โดยใช้ตราสัญลักษณ์โครงการขับเคลื่อน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ กำกับไว้เพื่อเป็นจุดสังเกตสำหรับ ครูผู้สอนจะได้แนะนำผู้เรียน และครูควรเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้เรียน ตามความเหมาะสม

บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความไว้วางใจเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ของ บริษัท และขอตั้งปณิธานว่า จะสร้างสรรค์สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ต่อวงการศึกษา ตลอดไป

บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ รอบรู้นาฏศิลป์

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓, ๖, ๗ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒

๑.๑ นาฏศิลป์ไทย	๓
- การกำเนิดนาฏศิลป์ไทย	๓
- ทำรำตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย	๔
- ดนตรี เพลง การขับร้องเพลงไทยประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย	๗
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๑๒
๑.๒ นาฏศิลป์สากล	๑๓
- การกำเนิดนาฏศิลป์สากล	๑๓
- ลักษณะการแต่งกายประกอบการแสดงนาฏศิลป์สากล	๑๖
- เครื่องดนตรีในการแสดงนาฏศิลป์สากล	๑๘
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๒๐
๑.๓ รูปแบบการแสดงนาฏศิลป์	๒๑
- การแสดงเป็นหมู่	๒๑
- การแสดงเดี่ยว	๒๔
- การแสดงละคร	๒๕
- การแสดงเป็นชุดเป็นตอน	๓๑
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๓๓
๑.๔ องค์ประกอบของบทละคร	๓๔
- การแสดงละคร	๓๖
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๓๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ ทักษะการแสดงออกทางนาฏศิลป์

๓๘

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒, ๓, ๔

๒.๑ ภาษาท่าหรือภาษาทางนาฏศิลป์

๓๕

- ภาษาท่าที่มาจากธรรมชาติ
- ภาษาท่าที่มาจากการประดิษฐ์
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ

๓๕

๔๓

๔๔

๒.๒ การแสดงร่ายมาตรฐาน

๔๕

- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ

๕๐

๒.๓ การประดิษฐ์สร้างสรรค์ทำรำนนาฏศิลป์

๕๑

- หลักการในการประดิษฐ์สร้างสรรค์ทำรำนนาฏศิลป์
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ

๕๑

๖๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ สุนทรียภาพทางนาฏศิลป์

๖๕

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๕ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๓

๓.๑ สุนทรียะทางนาฏศิลป์

๖๖

- องค์ประกอบของนาฏศิลป์ไทย
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ

๖๖

๗๐

๓.๒ การอนุรักษ์สืบทอดนาฏศิลป์ไทย

๗๑

- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ

๗๕

บรรณานุกรม

๗๖

ภาคผนวก

๗๗

ดัชนี

๘๘

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

นาฏศิลป์

รอบรู้นาฏศิลป์

๑.๑ นาฏศิลป์ไทย

(มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒, ๖ และ ศ ๓.๒
ตัวชี้วัดข้อ ๒)

๑.๔ องค์ประกอบของบทละคร

(มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๗)

รอบรู้นาฏศิลป์ และการละคร

๑.๒ นาฏศิลป์สากล

(มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๖, ๗
และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒)

๑.๓ รูปแบบการแสดงนาฏศิลป์

(มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๓, ๖)

ตัวชี้วัดชั้นปี

๑. ระบุโครงสร้างของบทละครโดยใช้ศัพท์ทางการละคร (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑)
๒. ใช้นาฏยศัพท์หรือศัพท์ทางการละครที่เหมาะสม บรรยายเปรียบเทียบการแสดงอาภักภักิรียาของผู้คนในชีวิตประจำวันและการแสดง (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒)
๓. มีทักษะในการใช้ความคิดในการพัฒนารูปแบบการแสดง (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๓)
๔. ร่วมจัดงานแสดงในบทบาทหน้าที่ต่างๆ (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๖)
๕. นำเสนอแนวคิดจากเนื้อเรื่องของการแสดงที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๗)
๖. ออกแบบและสร้างสรรค์อุปกรณ์และเครื่องแต่งกาย เพื่อการแสดงนาฏศิลป์และละครที่มาจากวัฒนธรรมต่างๆ (มฐ. ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑)
๗. อธิบายความสำคัญและบทบาทของนาฏศิลป์และการละครในชีวิตประจำวัน (มฐ. ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๒)

๑.๑ นาฏศิลป์ไทย

การกำเนิดนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์เป็นศิลปะแห่งการละคร การฟ้อนรำ และดนตรี อันมีรูปแบบปฏิบัติตามคัมภีร์นาฏะหรือนาฏยะ ซึ่งกำหนดว่าต้องประกอบไปด้วยศิลปะ ๓ ประการ คือ การฟ้อนรำ การดนตรี และการขับร้องรวมเข้าด้วยกัน ซึ่งทั้ง ๓ สิ่งนี้เป็นอุปนิสัยของมนุษย์ที่มีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ นาฏศิลป์ไทยมีที่มาและเกิดขึ้นจากสาเหตุตามแนวคิดต่าง ๆ เช่น เกิดจากความรู้สึกกระทบกระเทือนทางอารมณ์ไม่ว่าจะอารมณ์แห่งความสุขหรือความทุกข์ แล้วสะท้อนออกมาเป็นท่าทางแบบธรรมชาติและประดิษฐ์ขึ้นเป็นท่าทางลีลาการฟ้อนรำ หรือเกิดจากลัทธิความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทพเจ้า โดยแสดงความเคารพบูชาด้วยการเต้นรำ ขับร้อง ฟ้อนรำให้เกิดความพึงพอใจ

พิธีเต้นรำบวงสรวงเทพเจ้าของชาวมูเซอ

นอกจากนี้นาฏศิลป์ไทยยังได้รับอิทธิพลและแนวคิดจากต่างชาติเข้ามาผสมผสานด้วย เช่น วัฒนธรรมอินเดียเกี่ยวกับวรรณกรรมที่เป็นเรื่องของเทพเจ้าและตำนานการฟ้อนรำโดยผ่านเข้าสู่ประเทศไทยทั้งทางตรงและทางอ้อมคือ ผ่านชนชาติขวและเขมร ก่อนที่จะนำมาปรับปรุงให้เป็นรูปแบบตามเอกลักษณ์ของไทย เช่น เทวรูปพระศิวะปางนาฏราชที่สร้างเป็นท่ารำรำของพระศิวะ ซึ่งมีทั้งหมด ๑๐๘ ท่า หรือ ๑๐๘ กรณะ โดยทรงฟ้อนรำครั้งแรกในโลก ณ ตำบลจิทรัมพรัม เมืองมัทราส (อินเดียใต้) ปัจจุบันอยู่ในรัฐทมิฬนาฑู นับเป็นคัมภีร์สำหรับการฟ้อนรำ แต่งโดยพระภคมุนี เรียกว่า “คัมภีร์นาฏยศาสตร์” บางทีก็เรียกว่า “ภคตศาสตร์” ซึ่งถือเป็นอิทธิพลสำคัญต่อการสืบสานและถ่ายทอดนาฏศิลป์ของไทย จนเกิดขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่มีรูปแบบแบบแผนการเรียน การฝึกหัด จารีต ขนบธรรมเนียม มาจนถึงปัจจุบันนี้

ภาพประติมากรรมสัมฤทธิ์รูปพระศิวะปางนาฏราช ต้นกำเนิดแห่งการฟ้อนรำ ศิลปะอินเดียสมัยที่ ๔
แบบศิลปะทมิฬ อายุประมาณ ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม บรรดาผู้เชี่ยวชาญที่ศึกษาทางด้านนาฏศิลป์ไทยได้สันนิษฐานว่าอารยธรรมทางศิลปะด้านนาฏศิลป์ของอินเดียนี้ได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ตามประวัติการสร้างเทวาลัยศิวะนาฏราชที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ ซึ่งเป็นระยะที่ไทยเริ่มก่อตั้งกรุงสุโขทัย

ทำรำตามแบบแผนนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปะการฟ้อนรำที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติไทย ซึ่งมีความอ่อนช้อยงดงามของท่วงท่าการร่ายรำตามจังหวะและทำนอง ตลอดจนท่าทางอากัปกริยาต่างๆ ที่แสดงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครไทย สื่อความหมายด้วยบทเจรจา ท่าทาง และคำร้องเป็นลำนำ ทำให้ผู้ชมได้สนุกสนาน เพลิดเพลิน และบันเทิงใจ จนเกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับการแสดงละครไทยเรื่องนั้นๆ ดังนั้นท่วงท่าการร่ายรำและท่าทางการแสดงออกต่างๆ จึงมีความสำคัญต่อการแสดงนาฏศิลป์ไทยซึ่งมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนในด้านของท่ารำไทยที่สามารถแบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ ท่ารำในการแสดงโขนละคร และท่ารำในการแสดงระบำ รำ ฟ้อน

๑. ท่ารำนานาฏศิลป์ไทยในการแสดงโขนและละคร การแสดงนาฏศิลป์ของไทยทั้งโขนและละครนั้น ท่ารำที่ใช้ในการแสดงสามารถจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑.๑ ท่ารำที่เป็นแบบฝึกหัดเบื้องต้น ได้แก่ การรำเพลงช้า เพลงเร็ว รำแม่บทของตัวพระตัวนาง และการฝึกหัดแม่ท่าของตัวยักษ์และลิงในการแสดงโขนละคร